

НАРОДНА ОСВІТА

Трибуна наукове фахове видання

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України 07.10.2015
358-22-8 УДК 1.37

↑ Return to [Розділ "Методика, досвід, педагогічна практика"](#)

Волинець Ю. О., Стаднік Н. В. Особливості проявів конфліктів у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності

Волинець Ю. О.,

старший викладач кафедри дошкільної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук;

Стаднік Н. В.,

старший викладач кафедри педагогіки і психології дошкільної та початкової освіти Комунального закладу вищої освіти Київської обласної ради "Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж", кандидат педагогічних наук

Особливості проявів конфліктів у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності

У статті теоретично обґрунтовано проблему особливостей проявів конфліктів у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Розглянуто детермінанти конфліктів у дітей старшого дошкільного віку: несформованість операціональної сторони ігрової діяльності та мотиваційної основи діяльності.

Визначено особливості поведінки "активних" і "неактивних" дітей в ігровій діяльності.

Запропоновано рекомендації щодо вирішення конфліктів між дітьми старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти.

Ключові слова: дошкільна освіта, конфлікти, детермінанти конфліктів, ігрова діяльність, ігрові вміння, операційні труднощі, мотиваційна основа діяльності.

Постановка проблеми. В умовах нестабільного сьогодення (соціально-економічні негаразди, невпевненість у майбутньому, зростання насилля в суспільстві) усе частіше розвиток дитини супроводжується переживаннями негативної модальності і, перш за все, високою тривожністю, що дегармонізує становлення особистості. Розв'язання цієї проблеми значною мірою залежить від компетентного формування педагогом ігрових умінь дітей старшого дошкільного віку, що дає можливість правильно скерувати ігрову діяльність дошкільників, уникнути конфліктів між дітьми, створити оптимально комфортне середовище для них у ході виконання професійно-педагогічних завдань.

Аналіз досліджень і публікацій. Вітчизняними й зарубіжними вченими досліджено окремі аспекти стосунків дошкільників, дитячі конфлікти (А. Аржанова, А. Белкіна, Л. Виготський, А. Залужний, В. Іванова, Г. Інюшина, С. Якобсон), особливості стосунків дитини з ровесниками з індивідуалістичними проявами, потягом до авторитарної поведінки (Л. Дуб, А. Маслоу, М. Партена, І. Томпсона, Л. Харвей), психологічний конфлікт у дітей дошкільного віку та його симптоматику (А. Рояк), потребу вивчення конфлікту дитини з ровесниками (М. Лисина).

На наш погляд, проблема виникнення конфліктів між дітьми старшого дошкільного віку в ході ігрової діяльності потребує більш ґрунтовного вивчення. Ігрова діяльність дошкільників – актуальне питання сьогодення, оскільки провідним видом діяльності дітей цього віку є гра. Це динамічна система взаємодії дитини з навколишнім середовищем, у процесі якої відбувається його пізнання, засвоєння культурно-історичного досвіду і формування дитячої особистості, а самі конфлікти є невід'ємною складовою людських стосунків. Соціальна значущість та недостатня розробленість цієї проблеми й зумовили вибір теми нашого дослідження.

Постановка мети і завдань статті. Як засвідчив проведений аналіз літератури, у вітчизняній науці проблема особливостей проявів конфліктів у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності не знайшла належного науково-теоретичного та практичного обґрунтування, відповідного методичного забезпечення. З огляду на зазначене, **метою** статті є з'ясування причин психологічних конфліктів між дітьми старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти та укладання рекомендацій із вирішення таких непорозумінь.

Виклад основного матеріалу. У дошкільному віці стосунки дітей дуже складні, багатопланові та складають цілісну систему із внутрішньою структурою й динамікою розвитку. Психологічний конфлікт між дитиною й однолітками досліджувався здебільшого в умовах ігрової і трудової діяльності. У старшому дошкільному віці разом із системою особистісних стосунків виникає й інша – ділових взаємин.

Видатний мислитель Ж.-Ж. Руссо [6] рекомендував педагогу стати дитиною, щоб приєднатися до ігор свого вихованця. Сучасні психолого-педагогічні дослідження гри характеризуються зближенням поглядів на неї як на провідну діяльність дітей дошкільного віку, аналізом її виховних можливостей і засобів їх актуалізації. На аналізі цих питань зосереджував увагу Л. Виготський та вчені, які репрезентують його школу (О. Запорожець, Д. Ельконін, О. Усова та ін.). Науковці переконані, що виховний потенціал гри може бути реалізованим тільки за умови спрямування її дорослими. Цю точку зору розвинено у працях французького психолога А. Валлона, її підтримували також представники педагогічної науки П. Баконі (Угорщина), Л. Белінова (Чехія), О. Ваг, Д. Ковач, Р. Пфютце, І. Хоппе, Л. Шройтер (Німеччина) та інші.

Науковець Н. Пантіна [1] у дослідженні дитячих конфліктів у ситуації вільних ігор дошкільників дійшла висновку, що причини виникнення непорозумінь і суперечок є такими: неприйняття дитини у гру, небажання змінювати лінію розвитку сюжету, відсутність прагнення організатора рахуватися з думкою інших учасників гри.

Плеяда зарубіжних учених вивчала ускладнення у стосунках дітей дошкільного віку у грі: А. Джерсілд, Ф. Маркі, А. Содерман та інші. Особливості стосунків дітей з індивідуалістичними проявами з ровесниками, авторитарна поведінка дошкільника під час ігрової діяльності досліджувалися в роботах Л. Дуб, А. Маслоу, М. Партена, Л. Харвей. Велика увага приділялася вивченню дитячої агресивності, яка негативно впливала на становище дитини у групі закладу дошкільної освіти [1].

Р. Дрейкурсомом [1] у працях висвітлено причини проблем поведінки дитини в сім'ї. Він вважає, що саме сім'я є головним фактором для формування особистості дитини.

А. Бодалев [1] стверджує, що конфлікт у цілому викликається трьома групами причин, зумовлених такими чинниками: трудовим процесом; психологічними особливостями людських взаємин, тобто симпатіями й антипатіями, діями керівника; особистою своєрідністю членів групи.

Відомий педагог К. Дьоміна [1] вивчала проблемні, конфліктні сім'ї, які є джерелом негативного впливу на дітей дошкільного віку. Вона відзначала, що діти саме з таких сімей особливо занедбані, недоглянуті та мають певні труднощі у взаємостосунках із дітьми у групі закладу дошкільної освіти. Велика увага була приділена й тим сім'ям, у яких виховується єдина дитина – часто розбещена, із завищеними уявленнями про свої здібності та з такими ж високими вимогами у ставленні до себе. Дослідниця наголошувала й на тому, що серед "важких" дітей здебільшого хлопчики.

Основний вид діяльності дошкільника – гра, тож саме в ній відбувається спілкування з однолітками. Але нерідко бачимо самотню, "замкнену" дитину, яка проводить більшість часу самотньо, або ж агресивну та нестриману дитину, яка дезорганізовує гру, створюючи конфлікти.

Труднощі в спілкуванні можуть виникнути й тоді, коли дитина є членом стабільної ігрової групи. Це пов'язано з **дією операціональної та мотиваційної сфер психіки дитини** [2]. Насамперед це складність у спілкуванні, що виникає в дітей у зв'язку з недостатньою сформованістю їх операціональної сфери (несформованість ігрових навичок і вмінь їх реалізації у взаємостосунках з однолітками). Природа операційних проблем полягає в розходженні об'єктивних можливостей в ігровій діяльності дитини та більшості дітей групи.

Ще один вид ускладнень – це проблеми, які виникають у деяких дітей у зв'язку зі змінами в мотиваційній сфері, у результаті чого потреба у спілкуванні не стає для них провідною. Природа труднощів – у розходженні провідних потреб дитини й решти однолітків.

Операційні труднощі поділяються на підтипи. До першого підтипу відносяться ускладнення, що виникають через недостатню сформованість у дитини необхідного рівня ігрових навичок. Діти

– добрі та ввічливі, вони прагнуть до стосунків з однолітками, але ровесники не мають бажання з ними гратися, оскільки вони не подобаються їм своїм умінням гратися.

До другого підтипу належать труднощі, які виникають через несформованість у дитини способів побудови взаємостосунків із ровесниками. Головною причиною цього є відсутність уміння керувати своєю поведінкою. Мова йде про імпульсивних дітей, які не вміють себе стримувати. Такі діти можуть спілкуватись, уміти гратися, мати позитивні особистісні якості (доброта, бажання поділитися) та, водночас, у більшості випадків вони виявляються поза грою, бо підсвідомо, ненавмисне її дезорганізують.

Дослідниками [2] встановлено: якщо дитина не вміє вибудовувати взаємостосунки та навіть свідомо не рахується з думкою решти дітей, але при цьому має високо розвинені ігрові навички й уміння, однолітки приймають її у гру. Роль ігрових навичок настільки значна в дошкільному віці, що діти часто готові контактувати з однолітками, які важкі у спілкуванні, але цікаво граються.

Науковцями доведено, що становище дитини в колективі, її стосунки з однолітками почасти мають труднощі, якщо недостатньо сформовані способи побудови взаємовідносин (невміння дитини поступитися, поділитися) супроводжуються недостатнім володінням ігрових навичок [3]. Ці проблеми були віднесені до *третього підтипу*.

Розглянемо психологічний зміст операційних проблем. Оскільки дитина з проблемами взаємостосунків операційного типу (незалежно від їх специфіки) об'єктивно не може задовольнити вимоги, які висувуються їй колективом ровесників, виникає так званий "операційний бар'єр". Мова йде про те, що об'єктивні можливості дитини нижчі від можливостей більшості дітей групи, що призводить до відсутності успіху дошкільника в ігровій діяльності. Остання обставина, зазвичай, породжує несприятливе становище дитини в колективі, оскільки лише прагнення гратися й спілкуватися з однолітками, яскраво виражене в дітей з операційними проблемами у взаємостосунках, виявляється недостатньо для того, щоб бути прийнятими у гру.

Перешкоди, що виникають у взаємостосунках дошкільника з однолітками в задоволенні потреби, сприяють появі в дітей з операційними труднощами негативного емоційного самопочуття у групі, яке супроводжується афективними переживаннями, які часто зовнішньо виявляються плачем, скаргами вихователів чи взагалі дорослому. Спочатку, на перших стадіях, діти із проблемами у взаємостосунках позитивно ставляться до ровесників; однак із часом у них розвивається свідома недисциплінованість, що супроводжується розвитком низки особистісних рис – образливості, недовірливості, упертості, агресивності. У дитини виникає бажання завадити іншим у грі. Тривалий неуспіх у грі породжує конфлікт між дитиною та більшістю членів групи, урешті-решт сприяє деформації провідної потреби, а можливо, і спрямованості особистості.

Причину такої операціональної неготовності взаємодіяти з однолітками у процесі ігрової діяльності необхідно шукати в сім'ї. У подібних ситуаціях дитина приходить до групи освітнього закладу вже потенційним носієм майбутніх серйозних ускладнень у стосунках з однолітками, і яскраво виражені позитивні якості, і уміння цікаво розповідати не компенсують для однолітків його основного порушення.

Формування потреби у грі та стосунках залежить від взаємостосунків із батьками й дошкільними педагогами. Якщо в дошкільника порушена сфера взаємостосунків із дітьми через відсутність об'єктивної можливості задовольнити свої ігрові запити, потреба у грі та спілкуванні також, зазвичай, виявляється на першому (ранньому) рівні розвитку. На цьому рівні вона може бути задоволена стосунками з будь-якою дитиною.

Та потенційно такі діти можуть прагнути до більш високого її рівня – до вибіркового стосунків. У тих випадках, коли взаємовідносини в усіх сферах відносно благополучно складаються, потреба у грі та стосунках часто досягає більш високого рівня, на якому вона може бути задоволена у процесі взаємостосунків з одним чи декількома "значущими" для дитини однолітками. Такі диференційовані стосунки поєднуються із дружніми стосунками з іншими дітьми. Цей рівень розвитку потреби у взаємостосунках характерний для більшості дітей старшого дошкільного віку.

У тих випадках, коли ще в ранньому дитинстві якісь умови перешкождали конкретизації розглядуваної потреби (наприклад, дефіцит емоційного тепла, відсутність контактів із ровесниками), ця потреба може взагалі не сформуватися. У результаті така дитина буде намагатися перебувати на самоті, а не грати з однолітками. Проблеми у стосунках, що виникають у цьому випадку, відносяться до третього підтипу. Свою самотність діти заповнюють іншими інтересами: любов'ю до тварин, потребою доглядати їх. Але дефіцит спілкування, що виникає в цих випадках, може негативним чином вплинути на соціальний розвиток особистості, сприяти закріпленню такої риси, як замкненість. Негативне емоційне самопочуття дитини у групі розвиває невпевненість у собі, прагнення до вибору найлегших завдань.

На фоні позитивного емоційного самопочуття такі діти, зазвичай, недобррозичливо ставляться до ровесників [4]. Вони свідомо поводять себе недисципліновано, що пояснюється метою привернути увагу до себе, тобто егоїстичними інтересами. У таких дітей може виявлятися надмірна образливість, елементи агресивності в поведінці. У тих випадках, коли дитина має можливість реалізувати свої авторитарні інтереси, факт їх реалізації лише закріплює та поглиблює негативну лінію її поведінки. У результаті дошкільник так і не навчається позитивним формам стосунків, хоча і входить у мікрогрупу та безперервно контактує з дітьми.

Серед дітей, які не вступають у спільну гру з однолітками, є діти, які усамітнюються. Причина їх самотності приховується не в невмінні гратися або неадекватних способах спілкування; небажання брати участь у спільній грі може бути пов'язане з індивідуальними особливостями нервової системи дитини, з її інтравертністю. Однолітки відштовхують дитину, яка не вміє керувати своєю поведінкою. Також осторонь знаходяться ті діти, які дуже повільні, не вміють розвивати необхідний динамізм дій, унаслідок чого дошкільники не бажають спілкуватися з такими дітьми, не дивлячись на їхнє вміння добре гратися та доброзичливе ставлення до партнерів. У результаті залишені діти не можуть задовольнити особистісну потребу у грі, що призводить до глибокого психологічного конфлікту з однолітками. Варто наголосити, що конфлікт у мотивах гри меншою мірою гальмує розвиток особистості дитини, ніж суперечність у операціях гри.

Деяким дітям властива агресивність, яка є захисною реакцією на дискомфорт [5]. Вони здатні проявляти фізичний напад: дитина може вдарити (ущипнути, вкусити) того, хто перебуває поряд або вступив із ним у конфлікт; із такими мало хто бажає гратися та взагалі вступати в будь-які стосунки. Агресивність може виявлятися й у мовленні: деякі діти часто викрикують під час занять, дратують інших та сваряться.

У деяких дітей фізична агресивність набуває форми руйнівного ставлення до речей. Вони рвуть книги, кидаються іграшками, можуть навіть жбурляти іграшки в інших дітей. Такий дитячий гнів, який проявляється в руйнівності, може призвести не тільки до конфлікту між дітьми, а й до великої драми. На таких дітей у групі завжди надходять скарги дошкільному педагогу протягом дня.

У таблиці 1 розглянемо *детермінанти конфліктів* у дітей старшого дошкільного віку: несформованість операціональної сторони ігрової діяльності та мотиваційної основи діяльності.

Таблиця 1

Детермінанти конфліктів у дітей старшого дошкільного віку

За несформованості операціональної сторони ігрової діяльності	За виникнення мотиваційної основи діяльності
<ul style="list-style-type: none"> • несформованість необхідного рівня ігрових навичок і вмінь; • невміння керувати своєю поведінкою, імпульсивність або повільність, невміння розвивати необхідний динамізм у грі; • відсутність уміння поступитися 	<ul style="list-style-type: none"> • диктування умов авторитаризму, задоволення власних егоїстичних прагнень; • бачення у грі іншого мотиву (порівняно з рештою дітей); • вибірковість у взаємостосунках

Особливо важко налагодити контакт з однолітками дитині, яка прагне до лідерства. Під час ігрової діяльності лідери намагаються усунути лідера-конкурента від виконання головної ролі; лідер буде гратися з тими дітьми, які йому підкоряються. Проблеми у взаємостосунках з однолітками мають діти "одинаки", які більше часу проводять наодинці. Крім того, інколи серед таких дітей є розсіяні й дуже пасивні. Вони не вміють гратися, не знають, що робити з ігровим матеріалом. Отже, у групі можуть бути активні та неактивні діти, особливості поведінки яких представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Особливості поведінки "активних" та "неактивних" дітей

Вид діяльності	Ознаки "лідера"	Ознаки "одинаків"
Ігрова діяльність	Намагається усунути "лідера-конкурента" від головної ролі; грається з тими, хто їй підкоряється	Однолітки не помічають дитину; має недостатній досвід ігрової діяльності; грається на самоті
Трудова діяльність (доручення)	Не матиме бажання – не виконає	Спокійна, непомітна, ініціативу не проявляє, зауважень до неї немає
Освітня діяльність	Виявляє негативну реакцію на зауваження, надмірну самовпевненість	Не виконує, не визнає ініціативу дорослого

Пропонуємо **рекомендації для батьків, дошкільних педагогів щодо вирішення конфліктів між дітьми старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.**

По-перше, у розробленні прийомів корекції необхідно вивчати соціальну ситуацію розвитку дитини (конкретні відносини з однолітками групи, задоволеність ними, стосунки з вихователями й батьками) та надавати педагогічну допомогу дитині в налагодженні зовнішнього вияву її відносин з іншими дітьми, регулюванні міжособистісних відносин.

По-друге, необхідно використовувати ігротерапію в терапії відносин, де гра є своєю сферою, у якій відбувається налагодження стосунків дитини з навколишнім світом і людьми.

По-третьє, велике значення в корекції мають не лише спеціальні ігри, а і прийоми неігрового типу, які також допомагають налагодженню безконфліктного спілкування дітей: "ритуальні дії" (ритуали привітання і прощання, груповий спів, обмін враженнями після гри) та прийняття групових рішень.

Багато завдань у ході ігрової діяльності вирішуються всією групою, зокрема діти вирішують, коли закінчити гру й перейти до іншої, розподіляють ролі. Тому у процесі ігрової діяльності педагогові доцільно використовувати *прийоми, спрямовані на формування самостійності групи, уміння слухати один одного, пояснювати свої почуття.*

Ще один прийом передбачає, що дітям *надається повна свобода дій*, оскільки вони не можуть звернутися за допомогою до дорослого та всі відповідальні рішення мають прийняти самостійно. Таким чином, фахівець дошкільної освіти може суттєво вплинути на стосунки дитини з однолітками.

Недостатньо лише доброзичливого ставлення до дитини, а використання прямих негативних оцінок у присутності однолітків може ще більше поглибити негативне емоційне самопочуття дошкільника. Тому дорослому потрібно здійснювати таке:

- включатися у гру та заохотити всіх дітей;
- надавати дітям із проблемами взаємостосунків індивідуально-колективні завдання;
- проводити бесіди з батьками;
- розкривати красу дитячих захоплень іншим;
- створювати атмосферу, яка б не обмежувала дії дитини;
- використовувати моделювання ситуацій спілкування в інтегрованих формах діяльності в ЗДО з мовленнєвої та продуктивно-творчих видів діяльності для налагодження контактів серед дітей;
- разом із дітьми встановити добрі традиції у групі, наприклад, діти зустрічають одне одного усмішками, веселими репліками, що сприятиме покращенню взаємостосунків між дітьми.

Висновки. У статті з'ясовано причини психологічних конфліктів між дітьми старшого дошкільного віку в ігровій діяльності в закладі дошкільної освіти. Визначено й охарактеризовано детермінанти

конфліктів у дітей старшого дошкільного віку: несформованість операціональної сторони ігрової діяльності (відсутність умінь керувати своєю поведінкою, поступатися, розвивати необхідний динамізм у грі; несформованість необхідного рівня ігрових навичок, імпульсивність або завищена повільність) і мотиваційної основи діяльності (нав'язування правил гри, задоволення власних егоїстичних прагнень; реалізація у грі особистого мотиву; виявлення вибірковості у взаємостосунках).

Діти дошкільного віку мають труднощі у процесі ігрової діяльності, які виникають у зв'язку з відсутністю достатньої сформованості їхньої операціональної сфери, що виявляється у відсутності ігрових навичок і вмій їх реалізації у взаємостосунках з однолітками.

З'ясовано, що формування потреби дітей дошкільного віку у грі залежить від їхніх взаємостосунків із батьками й дошкільними педагогами. Запропоновано рекомендації щодо вирішення конфліктів між дітьми старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Волинець Ю. Формування ігрових умінь як профілактика конфліктів у дітей старшого дошкільного віку : теоретичний аспект / Ю. Волинець, А. Садриєва // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2019. – Випуск № 43. – С. 287–290.
2. Зедгенидзе В. Я. Предупреждение и разрешение конфликтов у дошкольников / В. Я. Зедгенидзе. – М. : Айрис-Пресс, 2006. – 104 с.
3. Основы коммуникации : Программа развития личности ребенка, навыков общения со взрослыми и сверстниками. – СПб. : Образование, 1995. – 195 с.
4. Смирнова Е. О. Межличностные отношения дошкольников : Диагностика, проблемы, коррекция / Е. О. Смирнова, В. М. Холмогорова – М. : Владос, 2003. – 160 с.
5. Солдатова В. С. Нарушения отношений со сверстниками у дошкольников. Игровые методы диагностики и коррекции / В. С. Солдатова. – М. : Академия, 2001. – 67 с.
6. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения. В 2-х т. / Ж.-Ж. Руссо / под. ред. Г. Н. Джибладзе. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 1. – 653 с.

Волинець Ю. А., Стадник Н. В. Особенности проявлений конфликтов у детей старшего дошкольного возраста в процессе игровой деятельности

В статье теоретически обосновано проблему особенностей проявлений конфликтов у детей старшего дошкольного возраста в процессе игровой деятельности. Рассмотрены детерминанты конфликтов у детей старшего дошкольного возраста: несформированность операциональной стороны игровой деятельности и мотивационной основы деятельности.

Определены особенности поведения "активных" и "неактивных" детей в игровой деятельности.

Предложены рекомендации по решению конфликтов между детьми старшего дошкольного возраста в заведении дошкольного образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, конфликты, детерминанты конфликтов, игровая деятельность, игровые умения, операционные трудности, мотивационная основа деятельности.

Volinets, Yu. O., Stadnik, N. V. Features of Manifestations of Conflicts in Children of Senior Preschool in the Process of Playing Activities

The causes of psychological conflicts between children of senior preschool age in the process of playing activities in the institution of preschool education are clarified.

The determinants of conflicts in senior preschool children are defined and characterized: the lack of form of the operational side of the game activity (lack of ability to control one's behavior, yielding, development of the necessary dynamism in the game; lack of form of the necessary level of playing skills, children are impulsive or very slow) and the motivational basis of activity (imposing rules games, satisfaction of their own selfish aspirations; in the game they realize a personal motive; show selectivity in mutual relations).

Preschool children have difficulties in the process of playing activities, which arise due to the lack of sufficient formation of their operational sphere, and is manifested in the absence of playing skills and skills for their implementation in relations with peers.

Operational difficulties are divided into three subtypes. The first subtype includes problems associated with the insufficient formation of the required level of playing skills in a child. The second subtype includes the difficulties that arise in connection with the child's lack of formation of ways to build relationships with peers. The third subtype includes difficulties that are manifested in the absence of the child's ability to concede and share.

Recommendations are offered on resolving conflicts between children of senior preschool age in an institution of preschool education.

It is established that the formation of the needs of preschool children in the game depends on their relationship with parents and preschool teachers.

The features of the behavior of "active" and "inactive" children in the process of playing, working and educational activities are determined.

Key words: preschool education, conflicts, determinants of conflicts, game activity, game skills, operational difficulties, motivational basis of activity.

Permanent link to this article: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5956